

CZU: 347.951.3:347.15/.17

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5795986>

PUTEREA LUCRULUI JUDECAT A HOTĂRĂRII JUDECĂTOREȘTI PRIVIND DECLARAREA PERSOANEI DISPĂRUTĂ FĂRĂ VESTE SAU DECEDATĂ

Ion CARAMAN

Universitatea de Stat din Moldova

Puterea lucrului judecat reprezintă un fenomen juridic complex, care are menirea de a fortifica și asigura stabilitatea hotărârii judecătorești. În consecință, stabilitate și certitudine capătă raporturile juridice stabilite prin hotărârea judecătorească sau circumstanțele constatate de către instanță care au valoare juridică. În prezentul articol a fost analizată puterea lucrului judecat a hotărârii judecătorești privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată, reieșind din specificul procedurii de anulare a unei asemenea hotărâri.

Cuvinte-cheie: hotărâre judecătorească irevocabilă, declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată, puterea lucrului judecat, obligativitate, limite temporale, revizuire.

THE LEGAL FORCE OF A COURT DECISION REGARDING THE DECLARATION OF A PERSON AS MISSING OR DECEASED

Res judicata is a complex legal phenomenon, whose purpose is to strengthen and ensure the stability of the court decision. Consequently, the legal relations and legal circumstances established by the court acquire stability and certainty. In this article, res judicata of the court decision regarding the declaration of a person as missing or deceased, is being analysed ensuing from the particulars of the procedure of cancellation of such a decision.

Keywords: final court decision, declaration of a person as missing or deceased, res judicata, compulsoriness, temporal limits, revision.

Introducere

Articolul 20 din Constituția Republicii Moldova [1] proclamă accesul liber la justiție, care presupune dreptul persoanei de a putea sesiza instanța de judecată pentru apărarea drepturilor, libertăților și a intereselor sale legitime. Acesta constituie o prerogativă fundamentală a individului recunoscută într-o societate democratică, edificată pe principiile echității și justiției de a avea examinată cauza sa de către un magistrat, cauză care se poate referi la constatarea unei situații de fapt sau a unui litigiu [2, p.11]. În mod firesc, realizarea practică a prerogativelor jurisdicționale ale instanțelor de judecată se manifestă prin pronunțarea hotărârilor judecătorești legale și întemeiate, prin care se înlătură caracterul litigios al unui raport juridic sau, în cazul procedurii necontencioase, confirmarea într-o ordine unilaterală incontestabilă a circumstanțelor care au valoare juridică, a drepturilor incontestabile, stabilirea statutului juridic al cetățeanului sau al bunurilor [3, p.118]. Totodată, pentru protecția efectivă a unui drept nu este suficientă existența unei hotărâri judecătorești, important este ca această hotărâre să fie investită cu putere de lucru judecat. Puterea lucrului judecat reprezintă o construcție juridică complexă care vine să fortifice și să asigure stabilitatea hotărârii judecătorești prin care a fost soluționat un litigiu în mod irevocabil. Cu alte cuvinte, puterea lucrului judecat constituie acel instrument, prin intermediul căruia se asigură stabilitatea și certitudinea raporturilor juridice stabilite prin hotărârea judecătorească. Din perspectiva acțiunii puterii lucrului judecat, prezintă interes hotărârile judecătorești cu privire la declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată; or, în cauzele respective pot apărea „incidente” cu impact asupra puterii lucrului judecat, din perspectiva limitelor temporale ale acesteia, precum și a obligativității.

Rezultate și discuții

În literatura de specialitate o atenție sporită se acordă puterii lucrului judecat a hotărârii judecătorești, reieșind din impactul pe care aceasta îl produce în raport cu drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei. Totodată, având în vedere complexitatea fenomenului respectiv, în literatura de specialitate există o diversitate de opinii cu privire la natura și esența acestuia.

Astfel, unii autori califică puterea lucrului judecat drept calitate a hotărârii judecătorești, în virtutea căreia hotărârea judecătorească dobândește obligativitate, incontestabilitate, exclusivitate, prejudicialitate și executorialitate la expirarea termenului de contestare [4, p.179].

Conform altei opinii, prin puterea lucrului trebuie înțeleasă o calitate specială a hotărârii judecătorești pronunțate pe marginea unei cauze, care constă în faptul că respectiva hotărâre devine obligatorie atât pentru participanții la proces, cât și pentru instanța de judecată care a adoptat-o, precum și pentru toți cetățenii și organizațiile care nu au participat la examinarea cazului. Această calitate a unei decizii judiciare rezultă din specificul hotărârii judecătorești în calitate de act jurisdicțional [5, p.141]. Conform opiniilor enunțate, puterea lucrului judecat constituie un cumul de proprietăți (calități) ale hotărârii judecătorești, fie se manifestă în una dintre acestea, care primează în raport cu celelalte. Totodată, există savanți care consideră că aceasta este un produs al statului. Astfel, puterea lucrului judecat reprezintă o expresie a voinței de stat, bazate pe normele dreptului obiectiv, aplicate de către instanța de judecată la examinarea unei cauze civile, într-o anumită formă procesuală [6, p.496].

Conform regulii generale, hotărârea judecătorească investită cu putere de lucru judecat nu are termen de validitate, aceasta producând efectele juridice corespunzătoare pentru viitor. Chiar și după expirarea termenului pentru inițierea procedurii de executare silită a acesteia, hotărârea judecătorească nu-și pierde forța juridică. Imposibilitatea executării silite a hotărârii judecătorești nicidecum nu presupune anularea puterii lucrului judecat a acesteia [7, p.28]. În același timp, stabilirea limitelor temporale de acțiune a puterii lucrului judecat a hotărârii judecătorești este determinată de două momente: 1) momentul investirii hotărârii judecătorești cu putere de lucru judecat (hotărâre judecătorească irevocabilă); 2) momentul desființării hotărârii respective prin calea de atac corespunzătoare.

Vorbind despre caracterul irevocabil al hotărârii judecătorești, acesta se manifestă în mod principal datorită incontestabilității – imposibilitatea invocării erorilor judiciare și utilizarea căilor de atac de reformare [3, p.95]. Incontestabilitatea asigură protecția hotărârii judecătorești împotriva contestărilor interminabile cu apel (sau recurs) ce ar putea duce la imposibilitatea executării acesteia; or, partea care a pierdut procesul se va strădui în mod firesc să desființeze hotărârea judecătorească nefavorabilă. În esență, aceasta constituie o interdicție adresată către două categorii de subiecți: 1. Părțile și participanții la proces – imposibilitatea declarării căilor de atac împotriva hotărârii judecătorești irevocabile; 2. Instanțele de judecată – imposibilitatea realizării controlului judecătoresc în privința unor asemenea hotărâri.

Reieșind din prevederile art.254 alin.(2) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (în continuare – CPC RM), hotărârea judecătorească pronunțată în prima instanță (judecătorie), devine irevocabilă prin:

1. Neatacare: nedeplinirea cererii de apel în termen de 30 de zile de la pronunțarea dispozitivului hotărârii.
2. Atacare: 1) cererea de apel a fost restituită prin încheierea irevocabilă; 2) hotărârea a fost menținută prin decizia irevocabilă a instanței de apel (în procedura cererilor cu valoare redusă); 3) în procedura generală, hotărârea a fost menținută prin decizia instanței de apel, care: nu a fost contestată cu recurs în termenul prevăzut de lege; fiind contestată cu recurs, a fost pronunțată o încheiere de inadmisibilitate a recursului, fie a fost menținută ca urmare a examinării recursului în fond.

Cu privire la momentul desființării hotărârii judecătorești irevocabile și, respectiv, a puterii lucrului judecat, menționăm că legislația procesual civilă, potrivit regulii generale, prevede un singur mecanism care permite desființarea unor asemenea hotărâri – revizuirea. Astfel, reieșind din prevederile art.453 alin.(2) CPC RM, încheierea de admitere a cererii de revizuire poate fi contestată odată cu fondul, ceea ce face aplicabile regulile de stabilire a momentului investirii hotărârii judecătorești cu putere de lucru judecat, enunțate mai sus. Totodată, trebuie remarcat faptul că din momentul **pronunțării** încheierii de admitere a cererii de revizuire, hotărârea judecătorească irevocabilă este desființată, iar procesul redeschis. Astfel, hotărârea pronunțată după rejudecarea cauzei, fiind eventual contestată, instanța ierarhic superioară exercitând controlul judecătoresc atât în privința hotărârii judecătorești, cât și încheierii de admitere a cererii de revizuire, poate constata lipsa temeiurilor de redeschidere a procesului și, drept urmare, o poate anula. În asemenea circumstanțe, hotărârea judecătorească irevocabilă care a constituit obiectul revizuirii va fi reanimată. Aceasta ne permite să concluzionăm că puterea lucrului judecat a unei hotărâri judecătorești irevocabile care a fost anulată în ordine de revizuire temporar se pierde. Printr-o încheiere nedefinitivă se poate anula o hotărâre irevocabilă, iar eventuala hotărâre pronunțată de judecătorie după rejudecare încă nu are putere de lucru judecat. Deci, un anumit timp vom avea un vid al puterii lucrului judecat, cel puțin până nu se examinează și soluționează cauza în ordine de apel.

Cauzele cu privire la declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată prezintă interes pentru analiza puterii lucrului judecat din perspectiva limitelor temporale ale acesteia, precum și a uneia dintre proprietățile puterii lucrului judecat – obligativitatea, deoarece constituie o excepție de la regula generală privind desființarea hotărârii judecătorești irevocabile.

Cu referire la limitele temporale ale puterii lucrului judecat a hotărârii judecătorești privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată, considerăm că hotărârile pronunțate în materia respectivă sunt instabile, datorită faptului că la examinarea cererilor privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată instanța de judecată operează cu prezumții: aflarea persoanei în viață, fie decesul acesteia, care își au izvorul în normele dreptului material (art.165, 168 din Codul civil) și pot fi oricând răsturnate. Puterea lucrului judecat a unor astfel de hotărâri este una vulnerabilă și provizorie (temporară), odată ce normele dreptului material și procesual, admitând posibilitatea apariției persoanei respective, prevăd reguli cu privire la repunerea în drepturi a acesteia. Chiar din momentul pronunțării unei hotărâri privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată, instanța de judecată este conștientă de vulnerabilitatea unei asemenea hotărâri și de posibilitatea anulării acesteia, deoarece fundamentul acesteia constituie nu un fapt, ci o prezumție [8, p.268].

Conform art.301 alin.(1) CPC RM, în cazul apariției persoanei declarate dispărută fără veste sau decedată sau descoperirii locului ei de aflare, instanța judecătorească anulează, printr-o hotărâre, hotărârea sa anterioară. Mecanisme similare sunt prevăzute și în legislația Federației Ruse [9, art.280] precum și a României [10, art.949 alin.(1)]. Spre deosebire de legislația noastră, în legislația României este utilizată noțiunea de constatare a nulității hotărârii declarative de moarte. Analizând art.301 alin.(1) CPC RM, putem deduce că anularea hotărârii menționate se realizează de către instanța de judecată prin reevaluarea împrejurărilor care au stat la baza hotărârii adoptate, în lumina „noilor” circumstanțe, care, deși existau în mod obiectiv la momentul pronunțării hotărârii, erau necunoscute atât petiționarului care a sesizat instanța cu respectiva cerere, cât și instanței de judecată care a examinat-o.

Cu titlu de exemplu, prin hotărârea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr.2-1134/18 din 05 octombrie 2018, irevocabilă din 26 iunie 2019 [12], s-a constatat că cetățeanul N.P., declarat decedat, este viu, fiind stabilit locul aflării acestuia. Drept probe instanța a reținut pașaportul acestuia eliberat de autoritățile Federației Ruse, precum și procura de reprezentare autentificată notarial, eliberată de către petiționarul N.P. În temeiul acestora, instanța a admis cererea petiționarului N.P. și a anulat hotărârea Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău, nr.2-1243/03 din 29 martie 2004 a, prin care N.P. a fost declarat decedat.

Putem afirma că aceasta este unica situație cunoscută procesului civil autohton, în care hotărârea adoptată de către instanța de judecată poate fi desființată de către însăși instanța emitentă. Aceasta constituie o excepție de la art.238 alin.(5) CPC RM – după semnarea hotărârii, niciun judecător nu poate reveni asupra opiniei sale și de la art.249 alin.(1) CPC RM – după pronunțarea hotărârii, instanța care a adoptat-o nu este în drept să o anuleze nici să o modifice. Normele menționate reflectă (parțial) una dintre proprietățile hotărârii judecătorești irevocabile – obligativitatea, care presupune nu doar obligația oricărei persoane de a-și acorda conduita în corespundere cu hotărârea judecătorească, ci și imposibilitatea atât a instanței de judecată, cât și a participanților la proces de a pune la îndoială sau de a contrazice ceea ce a fost odată hotărât de către organul jurisdicțional [11, p.162]. În situația respectivă, se atestă o coliziune între art.301 alin.(1) CPC RM și art.238 alin.(5), art.249 alin.(1) CPC RM, care, în opinia noastră, ar trebui înlăturată. Deși art.301 alin.(1) CPC RM constituie o excepție îndreptată spre protejarea intereselor persoanei declarate dispărută sau decedată, ceea ce permite anularea unei hotărâri judecătorești irevocabile în afara căilor de atac, totuși, din perspectiva obligativității hotărârii judecătorești irevocabile, acest lucru este incorect. Având în vedere că hotărârea privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată a fost întemeiată pe anumite prezumții, care într-un final au fost răsturnate, hotărârea judecătorească este greșită din motive neimputabile instanței, iar hotărârile greșite pot fi anulate prin calea de retractare – revizuirea.

Concluzii

Din perspectiva conceptului puterii lucrului judecat (în special ne referim la obligativitatea hotărârii judecătorești irevocabile), posibilitatea instanței de judecată de a anula o hotărâre judecătorească chiar și greșită, în temeiul unei cereri depuse de către petiționar, este, în opinia noastră, incorectă. Desființarea hotărârilor judecătorești irevocabile trebuie realizată uniform, iar corectarea unor asemenea hotărâri trebuie realizată prin calea de retractare. În cazul procedurii privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată, aceasta ar fi posibilă pe calea revizuirii, pentru că persoana declarată dispărută sau decedată, prin prisma art.447 lit.b) CPC RM, ar putea fi subiect al revizuirii. Totodată, soluționarea conflictului respectiv de norme menționat mai sus necesită intervenție legislativă: completarea art.449 CPC RM cu un nou temei de revizuire – lit.i) apariția persoanei declarate dispărută fără veste sau decedată sau descoperirea locului ei de aflare; completarea

art.453 CPC RM cu un nou alineat (6²) – În urma admiterii cererii de revizuire în temeiul art.449 lit.i), hotărârea judecătorească pronunțată în ordinea prevăzută de Capitolul XXVII al prezentului cod se anulează, fără trimiterea cauzei la rejudecare.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1, modificată prin Legea din 03.2016, publicată în *Monitorul Oficial* nr.78, art.140.
2. POALELUNGI, M. *et al. Manualul Judecătorului pentru cauze civile*. Ediția II. Chișinău, 2013.
3. BELEI, E. *et al. Drept procesual civil. Patea specială*. Chișinău: Lexon-Prim, 2016.
4. ЯРКОВ, В.В. *Гражданский процесс: Учебник для вузов*. 6-е издание. Москва: Волтерс Клувер, 2006.
5. ВЛАСОВ, А.А. *et al. Гражданский процесс Российской Федерации*. Москва: Юрайт-Издат, 2003.
6. САХНОВА, Т.В. *Курс гражданского процесса*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Статут, 2014.
7. БЕЗРУКОВ, А.М. *Преюдициальная связь судебных актов*. Москва: Волтерс Клувер, 2007.
8. ТЕРЕХОВА, Л.А. *Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты*. Москва: Волтерс Клувер, 2007. Disponibil: https://books.google.md/books?id=JG4pvjhL52kC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=%D1%83%D1%8F%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F&f=false
9. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002, №138-ФЗ.
10. Legea nr.76/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr.134/2010 privind Codul de procedură civilă. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.365. Republicată în temeiul art.XIV din Legea nr.138/2014 pentru modificarea și completarea Legii nr.134/2010 privind Codul de procedură civilă.
11. БОРИСОВ, М.С. *Теоретические и практические проблемы законной силы судебного решения: Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук*. Саратов, 2010.
12. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=51795

Date despre autor:

Ion CARAMAN, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova; șef adjunct al secretariatului Curții Supreme de Justiție.

E-mail: ion.caraman@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1371-1309

Prezentat la 30.09.2021